

Марко Пишев

*Институт за етнологију и антропологију,
Филозофски факултет, Универзитет у Београду*
marko.pisev@f.bg.ac.rs

Бојан Жикић

*Одељење за етнологију и антропологију,
Филозофски факултет, Универзитет у Београду*
bzikic@f.bg.ac.rs

Младен Стајић

*Институт за етнологију и антропологију,
Филозофски факултет, Универзитет у Београду*
mladen.stajic@f.bg.ac.rs

Индекс „корона“: симболичка употреба ковида-19 у јавном говору Србије

Апстракт: У раду разматрамо употребу вируса САРС-КоВ2, односно болести ковид-19 у културној комуникацији форматираној у електронским медијима након проглашавања епидемије у Србији. Дефинисавши је као семантичку категорију индекса (по Личовој класификацији), демонстрирамо како ова категорија функционише као метонимијска и метафоричка ознака опасности и стања у земљи, али и као инверзна ознака друштвених и културних вредности. У закључку, доводимо увиде добијене анализом у непосредну везу са проблемима културне когниције актуелних друштвених и цивилизацијских стандарда и вредности.

Кључне речи: семиологија, „корона“, пандемија, индекс, метонимија, метафора, инверзија

Увод

Ковид-19 представља болест дисајних органа изазвану другом генерацијом коронавируса повезаним са тешким акутним респираторним синдромом. Вирус који је изазива показао се заразнијим у односу на онај који изазива САРС и МЕРС, чинећи је тако тешком подједнако за епидемиолошку и социјално епидемиолошку контролу, што је и довело до ширења пошести на цео свет, практично, те до значајних промена у начину вођења свакодневног живота у сваком погледу (Zhou 2020, Dey et al. 2020, Somily and BaHamam

2020). Ковид-19 постао је, тако, проблем епидемиолога, политичара, економиста, државних и локалних управљача, привредника, али и свих других људи, заправо, пошто начин на који је започета борба против њега – смањивање или обустављање свих оних друштвених и културних активности које нису суштинске за одржавање живота – доводи до промене свачијих рутина и свакодневице. То се односи и на начин на који смо спровели ово истраживање – махом за време трајања ванредног стања у Србији, уведеног због епидемије ковида-19 – пошто класични антрополошки методи формирања искуствене евиденције, то јест сабирања научног знања, попут посматрања са учествовањем и разговора са испитаницима, нису били могући, или су тешко изводиви у организационом смислу.¹ Уз то, коришћење антропологији допунских начина научног обавештавања, попут извора и тематски комплементарне литературе ограничено је тиме што још увек не постоји довољан број публикација које би могле да послуже као поуздан ресурс већ оформљених и на овој теми успешно опробаних научних концепата и теорија.

Истраживање стања социокултурне стварности под утицајем опште заразе ковидом-19 представља, одатле, епистемолошки и хеуристички изазов за антропологију. Оно што се могло проучавати док су на делу биле ванредне мере уведене због покушаја спречавања експоненцијалног ширења заразе (а које, између осталог, укључују ограничавање кретања и успостављања међуљудског контакта – од одсудног интереса за потребе научног обавештавања у антропологији) биле су *посредне* информације, такве које је неко већ уобличио као својеврсни снимак стања и представио их као једну сазнајну, али често и вредносно-значањску целину која, са своје стране, иза драперије неутралног и објективног информисања јавности настоји да прикаже вести и извештаје о којима говори на тачно одређен начин. Такве информације било је најзгодније пронаћи у медијима, наравно, пре свега у електронским, односно у изворима на интернету. Предност коришћења интернет сајтова и портала у том смислу представља и њихова усмерена реактивност – да се тако изразимо – то јест, могућност остављања коментара на вести, односно на поменуте тематске (и често вредносно-значањске) целине. Такви коментари, односећи се на неку посебну вест или извештај, реферишу често на поглед, то јест на доживљаје општег стања у друштву оног дела јавности који оставља коментаре. Због тога смо изабрали информативне интернет портале као примарни извор информација разматраних у овом тексту.

Овим путем, настојаћемо да размотримо слику стварности и њено поимање које обликују и прихватају, допуњују или одбацују с једне стране творци вести – да се тако изразимо – а са друге, они који их коментаришу. Први су креатори јавних политика и државници, те особе које говоре у њихово име, попут – конкретно – лекара у тренутној ситуацији; други су ано-

¹ Упор. нпр. Vučinić 2013, 85–137.

нимни представници онога што би се могло назвати „народом“, односно с антрополошке тачке гледишта, својеврсним, иако недиференцираним, испитаничким узорком. Стварност која је предмет разматрања, тачније њено доживљавање, разликује се у вестима и коментарима често онолико колико се могу разликовати доживљаји подразумеване стварности са засебних становишта појединаца у исто време укључених у посматрачки процес (Heider 1988, 73–81). Примера ради, увођење забране окупљања и полицијског часа из једне перспективе делује као оправдано, док из друге перспективе оно бива сагледавано као неразумно кршење људских права и мешање државе у приватни живот грађана.² Према томе, овај рад неће бити проблемски усредсређен на здравствени план ковида-19, нити на пропратне социолошке појаве пошести у стриктном смислу речи, већ ће бити фокусиран пре свега на културну димензију заразе. Као културни феномен, о чему је антропологија заправо најкомпетентнија да говори, процес планетарног ширења инфекције вирусом ковид-19 – а отуд и вирус сам по себи – могуће је посматрати у својству вишезначног симбола помоћу којег се колективни доживљај стварности конструише и комуницира (углавном у смеру „одозго на доле“), а потом и сагледава и тумачи (углавном у смеру „одоздо на горе“). Предмет овог рада представљају различити начини употребе ковида-19 као носиоца културне комуникације, у којој се појављује као означитељ других социокултурних феномена и као стожер поруке такве комуникације. Ослањајући се на деценијску традицију српске етнологије и антропологије у модификованој примени структурално-семантичке анализе на различите социокултурне феномене – подједнако из домена традицијске и савремене културе, формулисаној у највећој мери на основу Личовог посматрања културе као комуникацијског чина и процеса, употребу ковида-19 као симболичког средства културне комуникације у актуелном друштвеном тренутку у Србији узимамо као индексну. То значи да је комуникација устројена на принципу да „А указује на Б“, где се означујуће *A* очигледно односи на метафоричко и метонимијско коришћење дате болести, а *B* на разне друштвене појаве (Lič 1983, 21, в. нпр. Kovačević 1985, 2001b, Antonijević 1991, Žikić 2002, Pišev i Stajić 2016).

Иницијално, модел комуникацијске анализе говори о два основна типа значењских веза на којима почива културна комуникација, метафори и метонимији, али сматрамо да му је могуће додати још један тип значењске везе – који је, истина, деривира из првог или другог типа, али је значајан за разумевање културне комуникације која се формира у медијском и јавном дискурсу између ковида-19 и различитих појмова, форми и концепата

² О политичким и јавним контроверзама у вези с овом и низом сродних тема, биће више речи даље у тексту.

проистеклих из друштвеног живота у нашој земљи у актуелном, zarazом обликованом тренутку. Ове везе, редом, имају *метонимијска*, *метафоричка* и *инверзна* својства. Као *метонимију* разматрани феномен је могуће сагледати у светлу класичне бинарне поделе на чисто и опасно (в. Daglas 2001), где вирус стоји као део уместо целине. Вирус у том смислу, у културном поимању, дели читаву друштвену стварност на чисту – то је она у коју још увек није продро, и нечисту, која указује на изричиту опасност – не само од заразе, већ и од колапса друштвеног система и дезинтеграције јавног здравља, људске заједнице и живота. Као *метафору*, вирус сагледавамо у односу на званични политички дискурс који се од проглашења епидемије и увођења ванредног стања наовамо, служи дискурсом рата, у смислу ступања државе у борбу против „невидљивог непријатеља“, која има своје жртве (преминуле од последица инфекције) и „(супер)хероје“ (превасходно, здравствене раднике, али и – како ћемо видети – државне функционере и друге јавне личности).

Третиран у смислу у којем га је представио Фердинанд де Сосир, као знак раздвојен на две компоненте, означитеља и означеног, ковид-19 има узнемирујући потенцијал да на нивоу форме (означитеља) представља, на појавном плану *ништа*, док на нивоу садржаја (означеног) може обухватити све, или готово све. Тако, као метонимијски знак, ковид-19 у улози означитеља има празну (јавности недовољно јасно дефинисану, а голим оком неухватљиву) форму, која се међутим налази свуда или би могла бити свуда: од болничких кревета заражених, преко улица, игралишта и супермаркета до наших властитих домова, па и делова тела (руку, уста), који су у датом комуникационом чину означени као опасни. У својству метафоре, ковид-19 опет комуницира као изразито нестабилан знак: форма му је безоблична и неопипљива (означитељ = „невидљиви непријатељ“), док му се садржај простире на целокупан државни апарат укључен у „рат“ (означено) против загонетне и крајње непредвидљиве пошасте. Но, ковид-19 је специфичан по томе што може играти и улогу *инверзног знака*, помоћу којег се уобичајени културни концепти и представе изврћу, дестабилизујући дељење осећај „стварног“ и „нормалног“.

Узмимо, на пример страх од деце и шире узев, омладине, који се у логичкој вези са онима што је о вирусу ковид-19 јавности до сада познато јавио као првобитна реакција на ширење заразе. Наиме, једна од првих контроверзи у вези с пандемијом корона вируса у Србији односила се на то треба ли или не треба затворити вртиће, школе и кафиће широм земље, будући да су они у медијима, али и у јавности, замишљани као највероватнија жаришта заразе од чијих последица, међутим, деца и млади наводно махом не оболевају – или бар не драстично – док њихови родитељи и старији чланови породице (шире или уже) могу постати веома озбиљно, или чак фатално

болесни.³ Са комуникацијског аспекта, овај каузални ланац нам саопштава да је иначе високо културно вреднована категорија деце и младих доживела делимичну инверзију у *негативно котирану друштвену категорију* којом се подстиче уверење да најмлађи део популације представља (потенцијалне) клицоноше чију је слободну циркулацију у друштву неопходно силом санкционисати и ставити под строги надзор (упор. Halpern 2006, 163, 166). Кажемо да је инверзија *делимична* зато што су овим путем најмлађи чланови друштва дискриминисани само у делокругу јавних простора (дакле, ван куће), то јест, искључиво у јавној, а не и у приватној сфери. Смисао негативног приписивања се у предузетим мерама, међутим, читава на прећутном нивоу, у чијим оквирима преовлађује представа о недовољној друштвеној освешћености деце која, будући лишена осећаја одговорности за друге, те друге уједно угрожавају и представљају претњу за читаво друштво.⁴

Метонимијски аспекти индекса

Комуникацијска дијада путем индекса и његових подгрупа, у које спадају знакови и симболи требало би, посматрано идеалтипски, да одашиље јасне, недвосмислене и једноставне поруке, као онда када се каже да буквар означава образовање, а застава симболише државу. Али са ковидом-19 као метонимијским знаком јављају се бројне нејасне, збуњујуће и непрецизне поруке, од којих се најбитнија односи на поље (означено) које означитељ покрива.

³ Перспектива о могућности развоја болести ковид-19 код младих се у домаћој јавности мењала у складу са или у реакцији на изјаве званичника, крећући се од претпоставки да деца и млади нити обољевају нити преносе вирус другима, до увида да најмлађи део популације ипак може развити симптоме болести и бити активан преносилац вируса (в. https://www.nedeljnik.rs/deca-na-ecenju-su-sa-ozbiljnijom-klinickom-slikom-u-odnosu-na-prosli-talas-razboljevanja-u-misovicu-trenutno-22-dece-i-pet-beba-kaze-direktorka/?ref=aklamator&utm_source=aklamator_com&utm_medium=noizz_rs_noizz-news_feed&utm_campaign=__Deca_na_ecenju_su_sa_ozbiljnijo; <https://www.novosti.rs/vesti/lifestyle.306.html:862309-Nova-studija-TVRDI-Do-sada-nijedno-dete-nije-prenelo-korona-virus-na-odrasle>; <https://mondo.rs/Magazin/Zdravlje/a1317696/Korona-virus-da-li-deca-prenose-virus.html>; <https://www.nedeljnik.rs/dr-stevanovic-za-24-sata-290-osoba-sa-simptomima-koje-smo-pregledali-na-infektivnoj-jos-150-u-drugim-ambulantama/>; <https://www.nedeljnik.rs/deca-prenose-virus-lako-kao-zarazeni-odrasli/>)

⁴ Без намере да улазимо у проблематику оправданости оваквих стереотипа, задржаћемо се на констатацији да они, по себи, у друштву стварају атмосферу страха од деце, чије дејство је специфично по томе што изврше једну елементарну културну представу о стварности („деца су чиста“) у своју супротност („деца су опасна“) и тиме дестабилизују неке темељне културне представе које саобраћају са нашим дељеним доживљајем стварног.

Поставимо ли, наимае, базично питање ко или шта се све индексном употребом короне означава као нечисто, добићемо низ конфузних, па и међусобно опречних одговора понуђених у медијима у жеку пандемије. Рецимо, када је у питању преношење вируса, према најчешћим и у јавности највише коментарисаним медијским извештајима, вирус САРС-КоВ2 може да опстане и до девет дана на контаминираним површинама, у зависности од тога где се задесио и каквом је температуром окружен. На челику и другим металним површинама (рецимо, прозорима, наочарима, мобилним телефонима, рачунарима...), честице вируса опстају, како су поједини медији пренели, до пет дана; на дрвету до четири дана; на пластичним површинама чак девет дана; и тако редом.⁵ С обзиром на то да су вируси по дефиницији паразитски микроорганизми, медијски подаци о њиховом релативно дугом животном веку ван тела домаћина опет делују трансгресивно по базичне културне (унутра/споља) и онтолошке (вирус/не-вирус⁶) категорије. Његово постепено, испрва неосетно, а на концу потенцијално смртоносно размножавање „изнутра“, то јест у људском телу, уз његову способност да се одржи (у некој форми хибернације) „споља“, то јест изван људског организма, и то у запањујућем дугом распону времена, отуд, неминовно оснажују утисак о поремећају природног поретка интрузијом „фантастичне“ – чудовишне – биологије у стварност.⁷ Вероватно је да су јачању таквог утиска

⁵ <https://www.021.rs/story/BBC/238351/Korona-virus-Koliko-dugo-se-zadrzava-na-cvrstim-povrsinama.html>; <https://www.bbc.com/serbian/cyr/svet-51946769>; <https://www.nationalgeographic.rs/vesti/14927-na-drvetu-na-staklu-na-plastici-koliko-dugo-se-virus-korona-zadrzava-na-odredjenim-povrsinama.html>

⁶ Под категоријом *не-вирус* можемо оставити знак питања и попунити празнину чиме год желимо (биолошко оружје, ванземаљац, чудовиште, злодух, апокалиптично знамење, па и подвала, опсена, средство политичке махинације...)

⁷ Концепт фантастичне биологије преузет је од теоретичара Ноела Керола који је, проучавајући чудовишност у хорор фикцији, издвојио принцип фузије као један од основних начина на који се граде монструозни ентитети у жанровској књижевности и на филму. Овај принцип је за нас значајан због уочених сличности између репрезентација вируса у масовним медијима и чудовишних бића из света хорор фикције. Наимае, у оба случаја долази до стапања дистинктивних елемената различитих биолошких врста, које се фузијом спајају у јединствен ентитет, и тиме појачавају осећај нечистоће, то јест одвратности према ономе што је на дати начин приказано (Carroll 1990, 45). У хорор фикцији, принцип фузије функционише тако што се привидно неспојиве категорије (нпр. живо/мртво, инсект/човек, унутра/споља) интегришу у склопу јединствене – чудовишне – анатомије, која је истовремено жива и мртва, „отворена“ и „затворена“, људска и нељудска, итд. (Carroll 1990, 42–45); док су у случају дигиталног дизајнирања „фантастичне биологије“ честице вируса у медијима, анатомски елементи једног организма (по бодљикаволопастом изгледу највише налик љуштури морског жежа) фузијом скопчани са анатомским елементима другог организма (мекушца или инсекта са пипцима, односно

допринеле и вести о биолошкој дезинфекцији улица, тротоара и јавних градских површина која је током марта и априла ове године била спровође-на у бројним градовима и руралним областима Србије.⁸ Ови координисани напори локалних власти, кризних штабова, јавних служби и припадника Војске Србије сугерисали су да је дошло до потенцијално безграничне контаминације простора активним честицама вируса које грађани могу „покупити“ или на њих „нагазити“ у за фолклор типичном смислу те речи, дакле попут веровања у контаминацијске аспекте чинова „нагазити“ на сугреб, на вилино коло, на вештичји избљувак или на болест уопште (в. Ђорђевић 1953, 65; Драгић 1991, 63). Но, за разлику од фолклорних представа о болести суперимпонираној на конкретно ограничену просторну раван, овде немамо никаква симболичка или материјална обележја, никакве граничнике који би вршили сегментацију простора на чист и нечист, па тако нарушене границе сугеришу да је спољни свет у целини постао нечист, односно – да у метонимијском смислу – целокупно људско окружење, подједнако друштвено и физичко, постаје својеврсни продужетак вируса САРС-КоВ2.

На овај начин сугерисано својство опасности наглашено је као дифузно и показује се као фактор од одсудног значаја за специфично ишчашен доживљај стварности у јеку пандемије. За разлику од других по људско здравље сличних опасности – рецимо, тровања радијацијом или нервним гасом – концентрација вируса у било којој тачки у простору не може да се измери, нити да се доведе у везу са неким конкретним извором, већ само, евентуално, са познатим „жариштима“ инфекције која, међутим, због не-обично успореног развоја симптома болести, остављају довољно места

сисаљкама) у јединствено чудовишно обличе (вирус) зарад остварења ефекта гађења, репулсије и страха. Другим речима, принцип фузије делује на људску перцепцију тако што ствара утисак нечистог; при чему страх представља реакцију на идеју да чудовишни ентитет отелотворује својеврсну претњу по природни поредак, будући да се налази у природи и да и сам уједињује развојене или контрадикторне категорије у једној „анатомији“. „Тело“ вируса, на овај начин приказано, замењује реалитет невидљиву голим оком, истовремено асоцијирајући на својеврсни поремећај у природи који по себи представља извор онтолошке претње.

⁸ <https://www.blic.rs/vesti/beograd/gradska-cistoca-pocinje-dezinfekciju-javnih-povrsina/2r75dn8>

<https://www.blic.rs/vesti/drustvo/u-gornjem-milanovcu-dezinfekcija-javnih-povrsina-i-ustanova/xwe3nms>

https://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/vojska-u-kraljevu-pomaze-u-dezinfekciji-javnih-povrsina_1111688.html

http://www.ruma.rs/portal2/jupgrade/index.php?option=com_content&view=article&id=11493:2020-03-21-16-04&catid=204&lang=en&Itemid=66

<https://www.infopress.rs/drustvo/dezinfekcija-javnih-povrsina-u-uzicu/>

<https://www.danas.rs/drustvo/svakodnevna-dezinfekcija-svih-javnih-povrsina-u-kladovu/>

за претпоставку да су се у међувремену образовала нова (мања или већа) „жаришта“ – можда већ и у нашем комшилуку, згради, у сопственој кући или у властитом телу.

Угрожавајући на предочени начин границе између изнутра и споља, између опасних и безбедних простора, између онтолошких категорија („фантастичних“ и „реалних“), и тако редом, вирус САРС-КоВ2, као метонимијски знак за нечисто, у својству означитеља постаје изразито нестабилан и нејасан, док у исто време, у аспекту означеног, тежи да обухвати целокупан (човеков) свет. Претећи да постане плутајући или празан означитељ (без прецизног, јасног и општеприхваћеног значења, подложен бескрајним интерпретацијама – в. Laclau 2007, 36–40; Petrović 2011, 338–339; Kulenović i Banić-Grubišić 2019, 53), овај знак, другим речима, ствара алармантан комуникацијски догађај који нас упозорава не само на то да су сви са којима ступамо у вербални или физички контакт потенцијални извор заразе, већ да је све што додирнемо, све по чему ходамо, све што на себи носимо, па и наше тело, наше руке и нехотични покрети – нечисти и опасни, како по друге, тако и по нас саме. Препознајући ове збуњујуће и прептерећујуће особине метонимијског знака, поједини корисници интернет медијских портала, на вест о задржавању „вируса корона“ на различитим површинама реаговали су на следећи начин:

НИК983: Нека ми неко објасни како вирус, који је капљичасто преносив, може да на 20 степени опстане 8 дана на било којој сувој површини?

КоролаКорола @НИК983: лупетање, друже мој. Одговори у рангу моје бабе која гледа у пасуљ.

[Неименовани корисник]: Чекај бре, па по овим подацима, реално нема шансе а да негде не покупиш вирус. Можеш да се пазиш колико хоћеш али ћеш отићи у банку, на посао, било где и то да одеш после зараженог 3 дана и ти лагано можеш да покупиш вирус!? Имам утисак да ћемо се сви за месец дана уморити од овог вируса и да ћемо га већ у Априлу (sic!) третирати као обичан грип. Ово већ постаје испирање мозга...⁹

Коментари неименованог корисника портала, наведени у горњем пасусу, кључни су за илустровање наше поенте о вирусу САРС-КоВ2 као метонимији. Довољно је зарад неодложних обавеза напустити кућу и заразити се. Не постоји начин да се вирус избегне („све је нечисто“). Свеприсутна опасност од инфекције угрожава постојеће мисаоне категорије и брише основне граничне успостављене културним нормама; резултат је огроман притисак на когницију („за месец дана, сви ћемо се уморити од овог вируса“; „ово већ постаје испирање мозга“) и накнадно одустајање од актуелног режима понашања, инструираног постојећим значењским садржајем („већ у априлу

⁹ <https://mondo.rs/Magazin/Zdravlje/a1296054/comments/Virus-korona-zadržavanje-na-povrsinama-Koliko-se-korona-zadržava-Virus-korona-opstanak-temperatura.html>

ћемо вирус третирали као обичан грип“ – другим речима, тренутна значења која вирус емитује ускоро ће престати да буду на снази, што ће директно утицати и на наше друштвено понашање „под знаком короне“).

Као други аналитички пример којим се разјашњава смисао овде предложеног модела може да послужи недавни догађај који је снажно узбуркао јавност, а који ћемо за потребе овог рада назвати „причешћивање верника истом кашичицом.“ Наиме, 22. марта 2020. године је испред Саборне цркве у Новом Саду организовано причешћивање верника у време Ускршњег поста. Грађани су стајали у реду испред цркве и један по један примали причест од свештеника који се све време током трајања обреда служио истом кашичицом.¹⁰ Готово пуних месец дана касније, причешће се упркос изричитим забранама власти, на идентичан начин – овог пута унутар богомоље – одвило и у цркви у Пожаревцу.¹¹ Ови догађаји, а нарочито онај иницијални, у Новом Саду, проузроковали су бурне контроверзе у јавности. Овде нећемо залазити дубље у контекстуализацију и анализу целокупног проблема, који свакако завређује пуну научну пажњу, а можда и писање засебног рада, већ ћемо издвојити неке основне аспекте догађаја који су од првокласног значаја за нашу интерпретацију вируса САРС-Ков2 као знака.

Дакле, основна линија раздора унутар јавности подељене на противнике и заступнике причешћа истом кашичицом „под знаком короне“, може се свести на следећи пар опонираних тврдњи: они који су узели учешће у овом обреду и причестили се постали су опасни по јавно здравље грађана (*противници*), и: они који су узели учешће у овом обреду примили су у себе Христову крв и тело и „очистили“ се (*заступници*). Јасно је, дакле, да ни једни ни други не негирају постојање вируса. И заступници, као и противници, сматрају да ковид-19 представља стварну претњу, како по њих саме, тако и по друштво у целини. Најважнија разлика у датом контексту почива у перцепцији централног реквизита помоћу којег се обред врши – кашичице са које верници узимају причест. Будући да се причест узима оралним путем, полагањем кашичице у уста, она се у реченом режиму значења, а из угла *противника*, доживљава као најнечистији могући објекат, квинтесенција заразе опредмеђена у парчету сребра натопљеног (могуће, инфицираном) пљувачком. С друге стране, са становишта *заступника*, узимање причести је врхунац највећег чуда и тајне у православном обреду, у којем сâм Исус Христ, „посредством канонски рукоположеног епископа или свештеника, претвара припремљени хлеб и вино у Своје Пречисто

¹⁰ <https://www.021.rs/story/Novi-Sad/Vesti/237397/VIDEO-U-crkvu-u-Novom-Sadu-pricest-gradjana-istom-kasicicom.html>

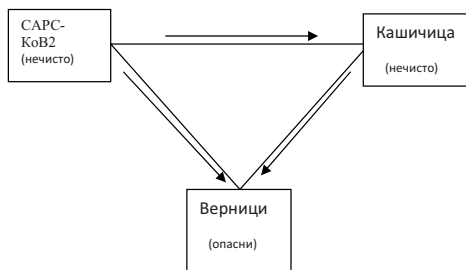
¹¹ https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2020&mm=04&dd=16&nav_category=12&nav_id=1675887

Тело и Крв¹² (в. и Jeremić Molnar i Molnar 2016). У додиру с телом Христовим, који, дакле, на (мета)физичком плану присуствује евхаристији, и сам ритуални реквизит– кашичица, посредством чуда Свете Тајне, постаје савршено чиста: на њеној површини у складу са унутрашњом логиком обреда, не може бити заразе.

Сагледамо ли сада ове супротстављене ставове у светлу вируса као метонимијског знака, уочићемо да је у дискурсу противника обреда, означитељ остао условно речено конвенционалан, док је размера означеног сужена на ритуални објекат, кашичицу, као изразиту нечисту и опасну. За групу два (заступнике), међутим, кашичица (посуда) по себи има мању вредност од садржаја – „честице“ евхаристије која, будући да означава тело и крв божанства, целестијално надахњује чистотом и светошћу све са чиме ступи у додир. У овом комуникацијском догађају, постоје дакле, три знака која, међутим, ступају у интеракцију искључиво у паровима, емитујући поруке логичне једино у значењском поретку група које их користе.

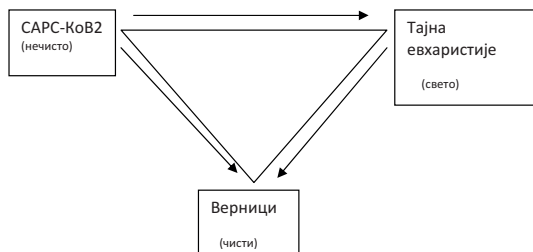
ГРУПА 1

(Противници)

ГРУПА 2

(Заступници)

¹² http://www.spc.rs/sr/znachaj_svete_tajne_pricheshtsha_u_zhivotu_pravoslavnog_hrishtshanina

Из ове две схеме се види да, за разлику од прве групе, где два знака за нечисто директно комуницирају опасност, у оквиру друге групе комуникацијски процес тече на нешто другачији начин. Припадници групе два (заступници) не оспоравају метонимијско смисао првог знака („све је нечисто“) али га сукобљавају са најјачим адутом (упареним знаком, „тајном“) и чисте се; а можда чак и „пелцују“ (метафизичким „серумом“, дакако) против заразе. Још прецизније, у другој групи, на колективном плану, комуникација се врши просторном поруком: обред причешћа нуди једино „чисто место“ у жеку пандемије, када чудовишни вирус вреба одасвуд. На личном плану, међутим, комуникацију одликује, како то обично бива, драматичнији тон: учешће у ритуалу представља, бар у датом поретку значења, ултимативни чин вере.¹³

Остаје морално упитно, мада и ван тематског оквира овог рада, да ли је у другом случају „благочестиво“ делати из примарно личних порива.

Метафорички аспекти индекса

Као метафора, вирус САРС-КоВ2 означава, како је већ раније истакнуто, рат. Држава води битку против заразе. Политичари и део стручне јавности у Србији су о вирусу махом говорили служећи се ратном терминологијом. Кључне речи које су ординирале у њиховим обраћањима јавности биле су „борба“, „жртве“, „јунаци“, „савезници“, „браћа и пријатељи“, али и „непријатељи“ Србије.¹⁴ Атмосферу ратног стања опипљивом је чинило увођење полицијског часа и појачано присуство припадника војних и безбедносних снага на улицама. Одсуство саобраћајних гужви, затворене пијаце, бутици, ресторани и барови, дугачки редови испред продавница и апотека, тихе и пуне улице у којима уобичајено влада градска врева, забрана коришћења игралишта и паркова и бројни други призори урбане пустоши испољавали су се као подсећање на то да се земља налази у „рату“. „Србија је од данас у рату против невидљивог непријатеља“,

¹³ Мада, према другим тумачењима православних ауторитета, представља „кушање Бога“ (в. <https://luftika.rs/vladika-grigotije-o-pricescu-istom-kasicicom/>)

¹⁴ Како се у једном недавно објављеном чланку часописа *Време* који се на стручан начин бави управо проблематиком наводи: „Далеко од тога да је овај ратни оквир, када се говори о здравственој кризи, присутан само у Србији. Мађарски председник Виктор Орбан је говорио о рату на два фронта – против миграције и против вируса корона; Доналд Трамп о рату против кинеског вируса, који се мора добити, називајући себе ратним председником; Емануел Макрон је, обраћајући се грађанима у току 20 минута, више пута понављао: ‘Ми смо у рату’“ – вид. <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1771884&print=yes>

изјавио је Председник Србије у обраћању нацији поводом доношења одлуке Владе о увођењу ванредног стања, додавши да су у овом бојном окршају пре свега нападнути „најстарији“, наши „родитељи“, ти „дивни људи“ који су „изградили наше градове, села, путеве и пруге“. ¹⁵ Непријатељи и савезници, хероји и жртве, као дискурзивне категорије, јасно су означени „под знаком короне“ с тим што су означени, као компонента знака, исказивали способност да варирају у зависности од датог контекста – што упућује на висок степен политизације овог знака у својству метафоре.

Важно је напоменути да се „рат“ у овде разматраном случају није одвијао само метафорички, односно, нека врста објективног корелатива рату се јесте активно одиграла у стварности, бар до формалног укидања ванредног стања у Србији. Могли бисмо отуд, бар за потребе овог теоријског огледа, рећи да су се потези власти „под знаком короне“ у Србији одвијали на два плана: на метафоричком и на плану друштвене стварности. Фигуративно, Србија је водила „рат“ против „короне“. На нивоу друштвене збиље, земљу је, међутим, као и остатак света, задесила крупна здравствена криза наочиглед које су власти, у сарадњи са стручњацима из своје и других земаља, али и угледајући се на искуства из других држава ¹⁶ постепено уводиле превентивне – противепидемијске – мере. Отуд, када говоримо о метафоричком аспекту знака, разликујемо његова два паралелна нивоа: фигуративни и дословни.

Као у сваком рату, основно је, на првом месту, дефинисати непријатеља. Из наведеног председничког обраћања јавности, већ на летимичан поглед делује јасно „ко“, односно „шта“ је непријатељ – то је, дакле, сам вирус који угрожава најстарије грађане, „али и будућност наше Србије“. У овом поретку значења комуникација се одвија на метафоричком плану: рат је фигуративан, а непријатељ (бар док нас не савлада) обитава у сфери недоступној чулима. „Спустимо“ ли дати комуникацијски чин на ниво друштвене стварности, сместа ћемо запазити да он делимично мења структуру, односно да означено у знаку сада настоји да обухвати нешто конкретно, а не више само метафору – „невидљивог непријатеља“. Из председничког обраћања види се, наиме, да су категоријом непријатеља на дословном (мада неекспликованом) плану означени припадници „ми“ групе, тачније „недисциплиновани грађани“ – они појединци или групе који одбијају да се повинују препорукама власти о избегавању окупљања у јавним просто-

¹⁵ <http://www.politika.rs/scc/clanak/450047/U-Srbiji-proglaseno-vanredno-stanje-zbog-koronavirusa-od-sutra-zatvoreni-vrtici-skole-i-fakulteti>

¹⁶ https://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/brnabic-kineski-eksperti-najdragoceniji-resurs-protiv-korone_1105430.html; <https://www.telegraf.rs/vesti/srbija/3165275-video-konferencija-o-iskustvu-kine-sa-korona-virusom-u-palati-srbija>; <https://direktno.rs/kolumne/270556/licni-stav-samofalov-vucic-rikosetira-izmedju-kine-rusije-i-nemacke.html>

рима, држању обавезне дистанце и слично. Другим речима, метафорички „рат“ против вируса постаје у сфери друштвене стварности објава отворене сезоне лова на оне грађане Србије који се оглушују о апеле власти и тиме показују своју неодговорност и „недисциплину“, али и непријатељско лице према сопственој земљи (односно јавном здрављу нације). У том погледу, вирус САРС-КоВ2 је, као симбол, крајње специфичан по томе што служи као метафора за рат који се на фигуративном плану води против заразе, док у дословном смислу категоријом непријатеља обухвата припаднике сопственог народа.

Дисциплина, чак „гвоздена дисциплина“ целокупног друштва је оно што су представници власти очекивали у овом „рату“ од становништва Србије,¹⁷ позитивно вреднујући грађанско повиновање драстичним мерама власти и најављујући оштре казне, па и хапшења оних који се тим мерама одупиру. „Дисциплиновани“ грађани третирани су, дакле, као саборци у „рату“ који се, уместо ватреним оружјем води „мерама“ (попут шездесеточасовне забране кретања и опште забране окупљања више од двоје људи), док су у категорију непријатеља сврстана лица која својевољно или силом прилика те мере крше, али и која јавно критикују легитимитет власти – и посредно, самих мера, „у најтежим тренуцима за Србију“.

Како смо видели, метафорички, то јест симболички аспект индекса оперише на два нивоа. Будући да се у медијском дискурсу комуникација одвијала поглавито на плану метафоре, грађанима је преостајало да сами покушају да растумаче њено значење на појавном плану, који се директно тиче њихових живота, односно нових, сужених граница друштвеног деловања и егзистенције. Тако је један корисник новинског веб портала, на вест о увођењу ванредног стања, реаговао на следећи начин:

[К]ада нека власт прогласи ванредно стање-грађани било које земље треба да знају: ПРВО: – не смеш да се супротстављаш и поступаш индивидуално! ДРУГО: –не смеш да ПРИЧАШ против разлога ванредног стања! ТРЕЋЕ: –власт има могућност да по скраћеној процедури реши неке ствари које не може у редовном поступку! Дакле, шта мислим о овоме? Нећу рећи!:-)¹⁸

¹⁷ https://www.b92.net/info/komentari.php?nav_id=1673389; <http://www.novimagazin.rs/vesti/premierka-srbije-zadovoljna-disciplinom-gradjana-pomaze-6000-volontera>; https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2020&mm=04&dd=19&nav_category=12&nav_id=1676545; https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2020&mm=03&dd=27&nav_category=12&nav_id=1670254; <https://www.dw.com/sr/mu%C4%8Dno-disciplinovanje-gra%C4%91ana-srbije/a-52908336>

¹⁸ <http://www.politika.rs/scc/clanak/450047/U-Srbiji-proglaseno-vanredno-stanje-zbog-koronavirusa-od-sutra-zatvoreni-vrtici-skole-i-fakulteti>

На сличан начин, поједини грађани су епистоларно реаговали на хапшења новинарке која је, наводно, док се држава налази у „рату“, у медијима ширила лажне вести о стању здравствених установа и расположивости медицинске опреме у Србији:

[Анестезилог]: Ајде нека мени неко каже шта сам од заштитне опреме добила јуче када сам дошла у своју смену. Срам да буде и Управу КЦВ и све који, као Гојковић лажу и прете колегама. Па нас у КЦВ има неколико хиљада, нећете нас све ваљда ухапсити и оставити пацијенте без помоћи. Или можда хоћете, срам вас било. Подршка ИСТИНИ коју је новинарка изнела.¹⁹

Марко: Пуна подршка новинарки Ани и СТОП више овом малтретирању грађана! Докле више оваква тиранија и командовање нашим животима у име заједничке опасности од корона вируса? Зар није сада више него јасно да овде нешто не штима? У Србији су уведене најстрожије мере према грађанима у региону, а смртност је убедљиво највећа. Да ли је смртност највећа због “недисциплине народа” или због нечег другог? Зашто се према нама односе као према болидима, као да смо ми сви неуки и ретардирани, а они све најбоље знају, поготово неки који нису ни доктори него само политичари, а сами дају лош пример како се примењују заштитне мере. Нисмо ми ни близу толико недисциплиновани колико ваши свакодневни јавни наступи вређају интелигенцију овог народа, па онда не можете ни очекивати да слушамо ваше свакодневне противречне наредбе (...)²⁰

Новосађанка: У паклу смо сви. Уместо да се уведу разумне мере борбе против ширења заразне и болести, да се подржи финансијски здравство и уложи у опрему и заштиту, овде се спроводи (sic!) терор и опресија, владајућа гарнитура сваки дан шири панику и хистерију, прети и обећава “италијански сценарио”, али сви други се хапсе ако само писну против тих “мера”. Ништа али ништа се не ради ЗА народ, све се ради претњама, терором, хапшењем, затварањем, све на силу. Нема плана ни за пензионере, само су затворени као животиње сво већ 3 недеље па ко се како снађе ако се снађе. Држава им НЕ помаже НИЧИМ! (sic!) Само су их затворили и лишили основних права. При том (sic!) о тим правима одлучује неколико људи на своју руку. Сад свима нама треба укинути та права???? И као разлог се наводи тотално неистинита информација да ће вирус “нестати” за 2 недеље тоталне изолације. А кад не буде, онда ћемо ми бити опет криви па још две недеље. Док не цркне привреда, док народ не почне масовно да умире од последица мера, а болесни ће и даље умирати јер заправо нема лека, нема лечења а болесне ће трпати на Сајам у бивши конц логор све заједно где ће да их чува наоружана војска. При том НЕМА Плана (sic!) како ће затворени на 24 часа грађани преживети и ко ће их снабдевати и како и шта ће бити са пензионерима и које су последице таквих самица без сунца. Борити се против вируса – ДА, али ви се борите против народа.²¹

¹⁹ <http://rs.n1info.com/Vesti/a584614/comments/Policija-dosla-po-novinarku-Nova.rs-zbog-teksta-o-Klinickom-centru-Vojvodine.html>

²⁰ <http://rs.n1info.com/Vesti/a584614/comments/Policija-dosla-po-novinarku-Nova.rs-zbog-teksta-o-Klinickom-centru-Vojvodine.html>

²¹ <https://www.021.rs/Info/komentari/238751>

Из овде наведених и њима сродних коментара грађана приложених на новинским веб порталима, може се утврдити да је порука о стварном идентитету непријатеља „под знаком короне“ успешно пренесена са метафоричког плана на ниво друштвене стварности; као и да су је заинтересовани грађани могли без потешкоћа и битнијих „шумова“ у комуникацији исправно дешифровати. Несавесност, неодговорност, недисциплипина грађана, а у случају приведене новинарке, и мотив личне користи (каријеристичког напредовања) науштрб општег добра, прећутно су означени као прави непријатељи у околностима епидемије, непријатељи који се за разлику од метафоричког, „невидљивог“ зла, могу „уловити“, новчано казнити, изгубити посао, одвести на полицијска саслушања, ућуткати, сместити у затвор, „на Сајам“ и слично.

Метафорички аспект знака подложен је, дакле, растављању на саставне делове, пажљивом ишчитавању и анализи у свим сегментима комуникације, по идентичном обрасцу. Вратимо ли се начас на категорије које ова метафора креира асоцијативним путем: категорије непријатеља, савезника, хероја и жртви, можемо установити различите нивое значења емитоване феноменом ковида-19 као метафором за рат.

Попут *непријатеља*, и *савезници* у „рату“ против заразе такође се могу посматрати из угла метафоре, као и са становишта друштвене збиље. Ова два комуникацијска плана простиру се паралелно један у односу на други и са собом носе различита значења. Метафорички посматрано, *савезници* су, наиме, оне државе које су слањем медицинске опреме, стручног особља или на неки трећи начин помогле Србији да се „избори“ и изађе као „победница“ у „рату“ са вирусом. Које су у овом смислу биле речене земље могуће је реконструисати на основу изјава политичких званичника и медијских обраћања председника државе преношених званичним каналима информисања у последњих неколико месеци.²²

Категорије *хероја* и *жртава* у „рату“ са „короном“ такође имају своје паралелне нивое значења у зависности од тога да ли се посматрају унутар или изван значењског оквира метафоре. Фигуративни аспект ознаке (контрола над епидемијом = „рат“ против вируса) остварује комуникацију на оба поменута нивоа управо зато што се комуникација с врха (од владајућих структура на доле) одвија кроз метафору, али њоме не окончава: када пред-

²² Овде нећемо начињати проблематику глобалних односа, као ни положаја Србије у „корона дипломатији“ у којој су узеле – и још увек узимају – учешћа неке од водећих светских економија, најпре зато што ова тема завређује писање засебног чланка или књиге (не нужно антрополошке, дакако); а онда и зато што је за потребе нашег теоријског огледа, опсежније испитивање дате проблематике по себи мање значајно од чињенице да је она ту, то јест да чини део опште доступне емпиријске евиденције.

седник, рецимо, говори о најновијем броју жртава и поручује да би требало агресивније напасти вирус,²³ он комуницира у оквиру метафоре; али остатак комуникацијског догађаја – који „с ову страну (ТВ) екрана“ призива дубља значења хаоса и могућег губитка контроле – остаје „непокривен“ метафором, тиме стварајући тензију у јавности. Управо ова тензија је државним функционерима и представницима власти омогућавала да здравствену кризу изазвану пандемијом вируса „короне“ доведу у значењску везу са нечим по обиму далеко крупнијим, а по ефекту неупоредиво катастрофалнијим од рата. Председник Србије је, рецимо, недуго по увођењу ванредних мера, у обраћању јавности изјавио да нам „неће бити довољно комплетно ново гробље на Бежанијској коси, Лешће, Ново гробље, ни Централно гробље. Сва гробља ће бити мала да приме све нас ако слушате туђе предлоге, ја вас молим да слушате своју државу.“²⁴ Није неоправдано претпоставити да је овакав пророчко-апокалиптични тон председника државе био заслужан за грађење атмосфере у јавности која се више не би могла назвати ни само ратном, већ радије протоапокалиптичном. Префикс *proto* овде се налази да апострофира једну идеју која се у широј јавности провлачила на незваничном нивоу,²⁵ на име, да је САРС-КоВ2 први у таласу вируса који ће у блиској будућности десетковати човечанство, те да је реакција државе на избијање пандемије само нека врста увежбавања маса за предстојећу апокалипсу. У том духу, и поједини медији су се у навратима освртали на тумачења пандемије у светлу припреме човечанства за скорашњи крај света.²⁶

Према нашим теоријским увидима, употребом ратне метафоре представници државног апарата избегавају отворену дискусију о темама које су од најнепосреднијег значаја за друштво и пресек стања у којем се оно у кризном тренутку налази. Тако на пример, када поистовећује лекаре са војском у оружаног борби и саопштава да је логично да ће највећи број медицин-

²³ <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:854765-Vucic-o-borbi-protiv-virusa-korona-Imamo-trecu-zrtvu-za-48-sati-krecemo-sa-masovnim-testiranjima-i-idemo-u-napad-po-preporuci-kineskih-strucnjaka-ako-treba-izolovacemo-Beograd>

²⁴ <https://beta.rs/vesti/covid-19/124995-vucic-moracu-da-smislim-nesto-gore-od-sajma-drago-mi-je-sto-se-gradjani-plase>

²⁵ А коју су аутори овог текста екстраполирали из неформалних разговора са информантима.

²⁶ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/trube-iz-apokalipse-apostola-jovana>; <https://mondo.me/info/Svijet/a821771/Korona-apokalipsa-Pobjegao-nag-iz-karantina-i-izujedao-zenu-do-smrti.html>; <https://objektiv.rs/vest/86341/apokalipsa-u-bergamu-i-bresi-mesec-dana-koronavirusa-u-italiji/>; https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2020&mm=04&dd=04&nav_category=12&nav_id=1672568

ског особља бити заражен, јер у рату „гине највише војника“,²⁷ шеф државе се служи, у оквиру метафоре, реториком хероја и жртви; али не говори ништа о разлозима због којих би на нивоу друштвене збиље масовна зараза радника у здравству била „логична“. Рат као метафора председнику, заузврат, нуди један колико-толико уређен поредак значења који креира утисак да се ствари крећу грађанима Србије донекле познатим и очекиваним током, да нагли скокови у броју „жртава“ не треба да нас плаше (јер су део „ратних“ губитака, а не одраз ентропије која прети друштвеним хаосом) да „хероји“ обављају свој посао и да ће на крају дана све бити добро.

Слика 1. Билборд који је красио улице Београда у јеку епидемије.
Извор: direktno.rs

Посматране искључиво са комуникацијског аспекта, слабе стране ове метафоре огледају се у томе што она не успева да попуни дубље нивое значења које сама отвара. Остаци комуникацијског догађаја, необухваћени делокругом метафоре, препуштају се, тако, делу јавности вољном да се на њих надовеже и тумачи их на сопствени начин. Кад је реч о *жртвима*, део јавности, рецимо, користио је метафорички аспект знака да означи *целу нацију* као *жртвовану*, односно изложену „терору“ забране кретања због неколицине грађана који „не поштују правила“. Уместо преминулих од последица инфекције, жртва, дакле, постаје целокупан народ који неправедно трпи ригорозне мере власти донесене под изговором колективне одговорности. Категорија *жртве* у овде разматраној метафори постаје, штавише, још флуиднија када се пренесе на политичку арену. Промотивни спот телевизије Н1, иначе у српској јавности познате по томе што је заузео

²⁷ <https://www.espreso.rs/vesti/drustvo/546061/vucic-ispricao-sokantne-detaljono-sto-su-neki-lekari-i-sestre-radili-je-sramno>

ла радикално неконформистички став према актуелној власти у Београду, саопштава да се Србија налази у „рату“ против вируса (означитељ) чија је примарна *жртва* „истина“ (означено).²⁸ Насупрот овоме, провладини медији извештавали су о „нападима“ на председника Србије, против кога опозициони лидери воде „рат“ док *он* „води рат против короне“.²⁹ Овиме је шеф државе, последично, сам представљен као *жртва* „срамних напада опозиције“, и то у моменту – како је у гостовању у једној телевизијској емисији оценио заменик градоначелника Београда – када би требало да „сви будемо заједно“ и да водимо само једну борбу, „да се спасу људски животи“, те да подржавамо „само једну странку“ – Србију.³⁰

Поистовећивање подршке владајућој партији са подршком својој земљи док она „ратује“ са „опаким непријатељем“ указује на то да сви који имају нешто против партије, имају и нешто против Србије,³¹ што указује на крупан потенцијал метафоричког аспекта знака да значи, усред ванредног стања, сопственике дисидентских гласова као непријатеље државе и њених грађана.³² Али, како смо у претходних неколико примера демонстрирали, манипулација метафором нуди велики број могућности за креирање имплицитних или експлицитних порука, означитеља и означених. Она може служити представницима власти да успоставе неограничену контролу над становништвом, али и опонентима владајуће партије да укажу на отворене махинације и лажи којима су државни функционери прибегавали како би у току здравствене кризе заштитили и промовисали своју политичку моћ. Може послужити грађанима да себе представе као жртве репресивне државе која је неспособна да заштити народ од пошести, док се приказује као победница у рату са „невидљивим непријатељем“. Може послужити грађанима Србије који не живе у Београду да себе дочарају и јавности

²⁸ Видети сличну формулацију и у уводнику недавног издања недељника *Нин*: <http://www.nin.co.rs/pages/article.php?id=102352467>

²⁹ <https://www.republika.rs/vesti/srbija/194979/napadi-predsednika-srbije-dok-traje-borba-protiv-korone-sramne-prozivke-petrovica-zelenovica>; <https://www.srbijadanas.com/vesti/izbori-2020/dok-vucic-vodi-rat-protiv-korone-oni-vode-rat-protiv-njega-novo-sraman-napad-zelenovica-i-petrovica-2020-03-23>; <https://www.alo.rs/vesti/politika/nebojsa-zelenovic-dusan-petrovic-predsednik-aleksandar-vucic/298102/vest>

³⁰ <https://studiob.rs/tviter-opozicija-vodi-specijalni-rat-protiv-predsednika-srbije/>

³¹ Вид.: <https://www.alo.rs/vesti/politika/sns-aleksandar-mirkovic-opozicija-korona-virus-dragan-djilas/304050/vest>; <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:852089-Vladimir-Orlac-Savez-za-Srbiju-bi-ISKORISTIO-bilo-koju-nesrecu>

³² <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:852090-Milenko-Jovanov-Djilasovci-koriste-i-korona-virus-da-bi-NAPALI-Vucica>; <https://www.alo.rs/vesti/politika/aleksandar-vucic-dragan-dilas-portal-nova-rs-opozicija-savez-za-srbiju-koronavirus-vanredno-stanje-srbija/299083/vest>

презентују као жртве безобзирности београдских власти и грађана према становништву мањих градова и руралних области Србије. Дакле, у сфери званичних и незваничних политика, метафора је подложна безграничној експлоатацији. Управо је зато било који процес, појаву или друштвену групу која се са овом метафором доведе у семантичку везу и немогуће посматрати ван контекста званичне или не(о)званич(е)не политике. Најочигледнији пример високог степена политизације значењских ресурса понуђених метафором је, тако, председникова најава одликовања *хероја* у „рату“ против „корона“ вируса. Обећавајући да ће држава умети да се одужи медицинском особљу за њихове „заслуге“, шеф државе је најавио да ће за Видовдан (28. јуна) свечано уручити ордене једном броју медицинских радника, како би показао да држава поштује њихово самопожртвовање, те да ће лекари и медицинске сестре „заувек остати јунаци и хероји отаџбине јер су радили оно што нико други није могао“:

То су дани ваших мука, али и дани ваше славе и подвига. Своје родитеље и своју децу дали смо вама у руке, јер смо више веровали вама него себи. Черчил је у Другом светском рату рекао једну реченицу о британским пилотима коју ћу ја поновити: 'Никада толико много нас није договало толику захвалности тако малом броју вас'. Вас којих никада није било довољно а успели сте да вас буде довољно за све нас. Захваљујући вама имамо будућност и овом земљом ће ходати људи. Захваљујући вама можемо поново да отварамо школе, а не болнице.³³

Три су кључна разлога због којих ову вест тумачимо као најаву *par excellence* политичког обреда „под знаком короне“. Прво, свечаност ће се одиграти на Видовдан, важан празник како у црквеном, тако и у државном календару, описан у Закону о празницима из 2001. године у комеморативним терминима, наиме тако да симболизује сећање на Србе пострадале у одбрани отаџбине (Bandić 2004, 339; Kovač 2014, 83). Символичка вредност датума је очигледна и није је потребно даље образлагати. Друго, смисао одликовања појединаца за посебне заслуге држави је у целисти политички – председник свечано, на, за поменути прилику, приређеној церемонији издваја заслужне грађане и уручује им ордење (које има превасходно моралну, а не материјалну вредност), тиме симболички одуживши „дуг“ читавог друштва према појединцу или групи (у датом случају, мада опет у једном пренесеном значењу, према професионалној заједници – медицинским радницима). Враћањем овог „дуга“, уједно се обнавља и друштвена кохезија нарушена кризом која јој је претходила: опасност је окончана, друштвени поредак је очуван, а власт на комеморативни празник изражава,

³³ <http://www.novimagazin.rs/vesti/vucic-drzava-e-znati-da-se-odui-medicinskim-radnicima-za-zasluge-u-vreme-pandemije>

присећајући се жртви, своје дивљење херојима, који су током трајања кризе изнели највећи део терета у борби за опстанак заједнице. У том смислу, догађај најављен за 28. јун намењен је исто толико представницима власти колико и „херојима“ државе којом они руководе.

Инверзни аспекти индекса

„Страх је најстрашнији“, пише Зигмунт Бауман, „када је дифузан, расут, нејасан, невезан, неусидрен, у слободном покрету, без јасног циља и узрока, кад нас опседа без јасног смисла и значења, када се претња које се треба плашити може свуда наслутити а нигде се не може видети“ (Bauman 2010, 10). Пандемија вируса, радикалан облик претње која вреба одасвуд, уједно измичући домаћају чула, поспешила је осећај опште несигурности и дезоријентације, па отуд и јачања флуидног страха у друштву (в. нпр. Пић2014). Сликвит пример нам пружа бурна реакција дела јавности на вест да деца „нису преносиоци“ заразе и да „нема смисла затварати школе“, формулисану на основу изјаве главног епидемиолога кризног штаба за сузбијање ковида-19 Владе Републике Србије.³⁴ Ова реакција може се интерпретирати као одговор дела српског грађанства на флуидни страх изазван перцепираном дезоријентацијом друштва у кризи:

[Пера Пропис]: Који је то светски стручни ауторитет утврдио да деца нису преносници вируса и да се “готово и не разбољевају”, јер су овакви србијански “стручњаци” показали да о томе немају појма. Шта значи то да се “готово и не разбољевају”? Да ли се разбољевају, или се не разбољевају? Није трудна, него је мало трудна!

[Мики]: Људи, овај ладно лаже да деца нису преносиоци...Како може да изрекне овако опасну лаж? Зар нису пре пар дана ови исти шарлатани говорили да је боље да баке и деке не чувају унуке? У Холандији, на пример су саветовали старије да не чувају децу. Такође, није тачно да деца не оболевају, а поготово треба заштитити децу хроничне болеснике...

[Зунзара]: Ја сам бар за њега мислио да је нормалан а оно, исти је као и сви остали. Рећи деца не оболевају је у намању руку неодговорно при чему уважени Кон заборавља да она могу пренети вирус укућанима који нису деца. Иако родитељи стрепе за децу они ипак ту децу, али и себе, треба да проведу кроз овај “уређени хаос” који наши стручњаци праве.

[Дада]: Ако деца нису преносиоци, чему онда цела фрка, онда ваљда није потребно затварати школе. Само ми није јасно зашто је онда непожељно да их чувају баке и деке. Молим да ми се објасни, не верујем својим ушима!!!

[Кат]: У Италији су од самог старта, као прву меру против Ковид 19, затворили све школе на северу, а затим и у целој Италији. Деца подносе овај

³⁴ <http://rs.n1info.com/Vesti/a577584/comments/Kon-Zatvaranje-skola-nema-smisla-utvrđeno-da-deca-nisu-prenosioci.html>

вирус као и сваки други нови вирус и граде антитета. Али су истовремено преносиоци вируса. Толико да се саветује да их деде и бабе не чувају уколико је могуће.

[Љубичица]: Овај вирус од најсмешнијег постаде сад најпапетнији. Почео да разликује кога ће да зарази по годинама старости. Страшно....

[Чичиков]: Средњошколци, а нарочито студенти, не спадају у ту категорију која се не разбољева, а спектар кретања им је огроман. Шта с тим?

[Павле]: Па то значи да тек кад завршиш школу можеш да добијеш вирус. Онда за децу боље да понављају, то их чини отпорним на вирус. А можда постану онда и државни секретари. А можда и министри, ко зна?³⁵

Само дан након објављивања поменуте вести, јавност је путем званичних канала информисања обавештена о томе да је контроверзни епидемиолог напрасно донео одлуку о подношењу оставке на место шефа епидемиолошког тима кризног штаба Владе РС, уколико се све образовне институције у земљи не затворе до краја школске године. Нова вест поново је, на сличан начин, узбуркала јавност:

[Дубајић Снежана]: Ако су синдикати за затварање, ако је г. Кон за затварање, на кога се онда позива Ана Брнабић када каже да је струка једногласна по питању да не треба прекидати школу? Ово је обична какофонија најпозванијих људи у Србији.

[Никола М. Павловић]: Чуди ме да професор Предраг Кон не узима у обзир постојање непознанице о улози коју имају мала деца, која су мање тешко погођена вирусом, али која су способна да га преносу – то је један од НАЈВАЖНИЈИХ разлога због чега су многе земље последњих дана прешле НА ЗАТВАРАЊЕ школа. Можда деца у својим контактима постају оно што се у свету сада у жаргону назива „супер-преносиоци“, односно „super-spreaders“. Сујета и необјективне процене не смеју да надвладају!

Судећи спрам наведених коментара, вирус САРС-КоВ2 у улози знака, није формиран независно од наших културних представа о ономе на шта се односи (биолошки феномен – вирус), већ се на те представе директно надовезује. Културно знање, прихваћени скуп представа, идеја и наратива о појавама и догађајима који образују свет једне културне заједнице (упор. D’Andrade 1995, 150–152) – данас је, бар како видимо из горњих изјава, у довољној мери овладало неким основним дистинкцијама које одређују вирус као биолошку врсту.

Када је реч о начину на који *мислимо* о пандемији ковида-19, новина се заправо огледа у подривању извесних дистинкција, као и у стварању нових, атипичних дистинкција које на когнитивном плану појачавају осећај дестабилизације. Узмимо да појмови *здрав, болестан, заражен и незаражен* стоје у извесној корелацији:

³⁵ <http://rs.n1info.com/Vesti/a577584/comments/Kon-Zatvaranje-skola-nemasmla-utvrđeno-da-deca-nisu-prenosoci.html>

Здрав → незаражен
 Болестан → заражен

Наведене дистинкције врше елементарну поделу у перцепцији, омогућавајући нам да мислимо о узрочнику пошаста као о вирусу, а не као о честици прашине, водоземцу или дасци. Али новински наслови и коментари читалаца које смо горе навели, довели су, у ствари, до подривања ових елементарних дистинкција, упознавши нас са идејом да је могуће бити уједно *здрав* и *заражен* (речју, *заразан*). Деца су, како смо видели, јавности представљана, односно у јавности тумачена, као отпорна на развој болести („не разбољевају се“); али је у исто време најмлађи део становништва и описиван и интерпретиран час као веома способан да прошири заразу кроз популацију („суперпреносиоци“), час као потпуно имун на вирус („не преносе заразу“). Податак о томе да поједине узрасне групе становништва (деца) ступају у додир с вирусом, а не развијају симптоме болести нарушио је базичну структуру помоћу које мислимо о вирусу („од најсмешнијег до најпаветнијег вируса на свету“), одашиљући поруку да не постоје јасни критеријуми разликовања тога ко је здрав, а ко заражен, већ да се са високом стопом сигурности може утврдити једино ко је болестан – и то од нечега о чему не знамо засигурно ни којој класи феномена припада (вирус, биолошко оружје или нешто треће). Ово урушавање базичних дистинкција и увођење нове дистинкције (заражен и здрав) били су заслужни за креирање новог страха под претњом заразе, страха од деце, који се друштвом проширио кроз слепе мрље у колективној перцепцији новог вируса, обликованих какофонијом гласова, мишљења и тумачења стручњака и лаика помешаних у поплави вести у којој се све чинило једнако истинито и једнако неистинито – све је могуће, па чак и то да би нас наше властито дете или унуче могло убити додиром, пољупцем, загрљајем.

Деца су, тако, од изразито високо вредноване културне категорије „ми“ групе („наша деца су наше благо“), „под знаком короне“ представљена као извор највеће претње по заједници. Вирус ковид-19 као знак показао је, другим речима, способност да се на вредносном и значењском плану испољи као инверзно средство културне комуникације. Ово је постигнуто поремећајем базичних структура у начину на који мислимо о вирусу, односно о самој зарази коју вирус шири. Становништво је у јеку епидемије било приморано да суспендује неке темељне мисаоне обрасце који би им у околностима „флуидног страха“ (Bauman 2010) могли послужити као zgodни когнитивни оријентираи и отуд смањити тензију. Један од таквих оријентира стављен „под знаком короне“ ван снаге јесте подела на заражени и незаражени део становништва.

Благовремено разазнавање и физичко одвајање заражених од незаражених, као и рад медицинских стручњака на томе да заражени оздраве, учи-

нио би стрепњу ношену кризом мање интензивном, све и да се инфекција новим „корона“ вирусом показала вишеструко смртоноснијом. Но, будући да ниједна држава није могла да тестира целу, па ни већи део популације на присуство вируса, једини начин на који је обичан грађанин могао да утврди да ли је он сам, неко од његових укућана или особа са којима је у скорије време ступио у контакт заражен, јесте тај да он или поменута лица из његове околине постепено развију симптоме болести. Међутим, ни овај критеријум не испоставља се поузданим уколико се суочи са концептом „суперпреносилаца“ (оличеним, на првом месту, у најмлађем делу становништва) који, према оквирној замисли, „пуним плућима“ преносе заразу, а сами не развијају никакву клиничку слику. Ово је обичне грађане оставило, такорећи, у мисаоном теснацу између две извесности: или ће се разболети, или ће остати здрави; при чему је детекција тога да ли је у скоријој прошлости остварен контакт са зараженом особом остала недоступна.

Дакле, рационално и логичко мишљење о вирусу и његовом ширењу било је изузетно отежано, јер јавности није био доступан консензус стручњака о базичним дистинкцијама које таквом облику мишљења пружају основ. Јасни одговори на једноставна питања – да ли се деца разболевају, да ли су она преносиоци болести, да ли су блага кијавица и цурење из носа код детета сигнали за опасност – становништву у јеку пандемије нису понуђени, или су дати на контрадикторан начин. Сама сугестија да вирус „бира“ кога ће заразити, да је селективан и „паметан“ наметнула је идеју о неприродности или *нат* природности кризе у којој се држава и њени грађани налазе. Штавише, замагљеност границе између зараженог и здравог сегмента становништва у контексту епидемије апострофирала је флуидност страха од пошаста, будући да су асимптоматски случајеви описани као просторно активни, дифузни, у слободном покрету, или другачије – речима заменице директора института „Батут“ – они се напосто „крећу, јер се осећају добро“, а „могу да шире заразу једнако као они са најтежом клиничком сликом“.³⁶

Активни, покретљиви асимптоматски случајеви – махом, како је, дакле, јавности сугерисано, деца и млади – угрозили су дистинкцију између категорија здрав и заражен, уједно ширећи страх од тога да ће они, још увек *незаражени* сегменти популације убрзо апсорбовати вирус и постати *болесни* – што би *ipso facto* довело до колапса здравственог система, пацијенте лишило приступа медицинској опреми, а гробља учинила исвуише малим „да приме све нас“. Како би се макар искристалисала дистинкција на незаражене и болесне и тиме показао пресек стања у друштву погођеном

³⁶ <http://www.politika.rs/scc/clanak/453109/Vrtici-rade-od-11-maja-uz-postovanje-svih-mera-predostroznosti>

пандемијом, део јавности је и пре доношења одлуке Владе РС о увођењу ванредног стања и обавезне забране кретања апеловао на власти да уведу драстичније рестриктивне мере:

[Angela1970.uk] Одмах ригорозне мере увести, затворити школе, границе земље итд. боље спречити него лечити.³⁷

[Pixelmolester] Стручњаци?! Ко је овде луд?! Јесте у Италији су каже затворили школе кад је и за то било касно, али нису на време затворили и кафиће и остала места где су се онда скупљали – а то је довело до ових данашњих закаснелих мера кад је свеfino затворено (ваљда неће да се окупљају у пиљарама и апотекама)...

[Комша] Битно је да се све саопштава јавности јасно, недвосмислено и да се не оставља простора нагађањима. Нелогичности наводе људе да сами изводе закључке (...) Ако кажемо да се смањи кретање и да се избегава груписање људи, онда је логично да се обустави настава у средњим школама и на факултетима – средњошколци и студенти користе градски превоз (?!). Основци живе са родитељима, можда деца најлакше подносе али и најлакше преносе вирусе и најмање су дисциплинована. Вртићи?! Па они су и овако коцкање – ко год је имао децу у вртићу зна да је довољно једно да дође болесно и онда твоје дође из вртица и “побије вас gripом” да не можете да се саставите. Можда је ово што прицају и ОК али када би људима тачно рекли како стојимо са ресурсима, грађани би већ могли сталоженије да сагледају ситуацију а сваком паничару да објасне да не драми.³⁸

[Ана] Премијерка: Италијани су баш погрешили што су затворили школе. Ето, видите шта се код њих десило а сигурно је да би имали много мање заражених да нису затворили школе. Дечица лутала по Милану и заразили све грађане. Или чекај, Кон рече да деца нису преносиоци? Овде луд-збуњеног...

[Владимир Петровић] Ово је велика глупост! А и ови што пишу да су деца отпорна на вирус. Можда и јесу али нека ми неко докаже да не могу да буду преносиоци вируса! Школе и факултете треба затворити из превентивних разлога, нека се неко дете зарази (не оболи!) а колико има деце у једном разреду? Толико деце пута Х чланова породица! Да, цео свет је глуп и затвара све живо само су наши поједини “стручњаци” најпаветнији!

[Стратегија владе у 4 корака] 1. не брините, ништа се неће догодити 2. будите мирни, можда ће нешто и бити, али још нема потребе за акцијом 3. само без панике, можда би нешто требало урадити али нема ништа што би заиста било од помоћи 4. видите да пролази само од себе, можда је нешто и могло бити урађено, али сад је већ ионако сувише касно ко преживи причаће.³⁹

³⁷ <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/koronavirus-zatvaranje-skola/-9hrh25m#vuukle-comments>

³⁸ https://www.b92.net/info/komentari.php?nav_id=1665172

³⁹ <http://www.politika.rs/scc/clanak/449898/Brnabic-Jos-nije-vreme-za-zatvaranje-skola-i-vrtica#komentari>

Из наведених коментара се може закључити да је део српске јавности прижељкивао да се убрзају одлуке власти о поштравању рестриктивних мера, по цену увођења ванредног стања и полицијског часа, а зарад страха да би деца и млади, који су као претпостављени „асимптоматски случајеви“ већ нарушили једну дистинкцију – између заражених и здравих – могли да наруше и другу дистинкцију, односно да незаражене учине болеснима и тиме, „као у Италији“, доведу здравствени систем на ивицу колапса. Онда када је кризни штаб Владе РС коначно увео прижељкиване мере, инверзни аспекти ковида-19 као знака поново су, међутим, унели конфузију у поредак значења, појмова и концепата о „реалном свету“, чиме се у „нормалан“, „уобичајен“ и „свакодневан“ доживљај стварног укључио нови елемент „ненормалног“, постепено јачајући доживљај да губимо контролу над реалношћу.

Последично, ово значењско-вредносно извртање довело је до инверзије на плану структуралних односа *природа – култура* и кључних дистинкција које тај однос граде, а понајпре оних које обухватају појмове *реда* и *хаоса*, где се свет природе изједначава са одсуством поретка и доменом хаоса, док је свет културе значењски припојен делокругу људског разума који уводи ред, организује и потчињава природу себи. Ове дистинкције, које повезују апстрактне категорије КУЛТУРА – РЕД – СУПЕРИОРНО у јединствену појмовно-значењско-вредносну целину с једне стране, а са друге њима супротстављене категорије ПРИРОДА – ХАОС – ИНФЕРИОРНО, свој пресудни утицај у изградњи модерних образовних и научних институција, развоју индустрије, градова, технологије и модерних економских односа, свуда у свету, па и код нас, највише дугују наслеђу просветитељске мисли и филозофије рационализма (Habermas 1970, 81–122; Gellner 2000, 99–103; Kovačević 2001a, 72–91).

Однос успостављен бинарним супротстављањем појмова *природа* и *култура* нарушен је, према уоченој емпиријској евиденцији, извртањем за њих везаних значењских и вредносних категорија „под знаком короне“. То не значи да је дошло до инверзије самих појмова (природе у културу или обратно), већ до извртања значењских и вредносних дистинкција које их одређују. Тако су инверзни аспекти индекса „корона“ довели до припајања значења *хаос* појму *култура*, а значења *ред* појму *природа*. По аналогном принципу, вредност *супериорно* је индексним означавањем у датом контексту приписана *природи*, а *инфериорно* култури. Последица ових извртања огледа се у угрожавању стабилности културних концепата, представа, вредности, као и граница између њих, чиме се појачава напетост и осећај губитка контроле над реалношћу.

Из малопре представљених процена стања код дела јавности може се издвојити неколико општијих ставова од нарочите важности за нашу аргументацију: а) зараза се надовезала на постојеће стање у друштву, које се описује као хаос скопчан са дуготрајним, систематским урушавањем институција; б) представници власти прикривају расуло у (за друштво у кризи) кључним јавним службама; в) нихилистички хаос обитава како на пољу друштвене организације, тако и у сфери моралних вредности које одликују функционере и представнике власти, те отуд и најшире слојеве њима лојалног становништва.

Али овим се медијска тематизација хаоса „под знаком короне“ не окончава. Глобални свет, а не само локално српско друштво, такође је у јеку епидемије у медијима означаван као посрнуо, болестан, на прагу великих промена.⁴⁰ Било да је водеће обележје савременог света хаос на нивоу система, или у сфери глобалних друштвених пракси, означено стање је са вирусом као означитељем, махом представљано тако да је претходило пандемији, а не да је њен социокултурни резултат: човеков свет „пре короне“ је, другим речима, већ био загазио дубоко у хаос, а зараза је тај хаос само апострофирала.

Као контраст овако мрачној дијагнози постмодерног глобалног друштва и културе јавиле су се масовним медијима дистрибуиране представе о природи-(само)исцелитељки, односно о природи-осветници. У првом, више еколошком режиму значења, централни мотив је представљао масовно затварање становништва у домове, праћено наглом редукацијом по природу штетних материја која је имала да захвали сведенијем глобалном саобраћају и циркулацији штетних гасова. Ове представе биле су праћене фотографијама пустих метропола по којима се слободно крећу дивље животиње, приобалних урбаних подручја у која су се вратиле ретке рибе и птице, прочишћених река са регене-

⁴⁰ <https://www.blic.rs/vesti/svet/gde-je-saradnja-u-evropi-kurc-nakon-korona-virusa-svet-ce-izgledati-potpuno-drugacije/cdwmw5f>; <https://www.bbc.com/serbian/cyr/svet-52415178>; <http://91.222.7.182/vesti/planeta.299.html:857529-Virus-korona-je-kuga-globalizacije-duh-zajednistva-stavljen-je-u-fioku--Vili-Vimer-ugledni-nemacki-politicar-za-Novosti-o-pandemiji-i-njenim-efektima>; <https://www.rts.rs/page/stories/ci/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%80%D1%83%D1%81/story/3135/koronavirus-u-svetu/3912650/henri-kisindzer-koronavirus-poredak-sveta.html>; <https://nova.rs/region/ovo-je-prelomna-tacka-istorije-kako-ce-korona-promeniti-svet/>; <https://rs.sputniknews.com/ekonomija/202003161122055585-globalizacija-ne-umire-samo-u-ekonomiji-nego-i-u-glavama-ljudi-svetska-kriza-ekonomija-propadanje-koronavirus/>; <https://informer.rs/vesti/507366/kataklizmicno-predvidjanje-nemackih-medija-ovo-kraj-globalizacije-svako-mora-gleda-sebe>; <https://pescanik.net/pandemija-strogo-kontrolisani-haos/>

рисаном флором и фауном и чистијег ваздуха у уобичајено загађеним срединама.⁴¹ Људи су у датом кругу представа били сведени на непомичне посматраче пред чијим се очима манифестују обновитељске силе природе које, напоскон ослобођене погубног људског деловања, убрзано раде на поравнању нарушеног баланса планете.

У другом, више (пан)теистичком режиму значења, вирус-осветитељ је био тај који представља продужену руку природе, својеврстан агенс одмазде којим природа упозорава човека да је прекорачио границе подношљивог и одметнуо се у неподношљиво, у безумника и силоватеља који ће, да не би уништио свет који настањује, морати сам да буде уништен, било актуелним вирусом, било другом природном катастрофом.⁴² У реченом делокругу значења, човек је сведен на примаоца казне, али и реципијента последњег упозорења које казује да ће, не дође ли до коренитих промена у његовом мишљењу, понашању и одношењу према природи, човеку надређени, неухватљиви а свеprisутни интелект убрзо престати да опомиње и почети да разара.

И у једном и у другом смислу, природа евоцира значења поравнања, реда, поретка и вредности супериорних човеку, односно његовим културним стандардима и светоназорима који су га у равни друштвеног битисања довели на руб хаоса, а у равни биолошке врсте до ивице самоуништења и неповратног поремећаја општих предуслова егзистенције. Ово семантичко извртање заузврат је, према нашим схватањима – а о чему ће бити више речи у будућим радовима – изградило плодно тле за стапања стварности и фикције и бујање безбројних теорија завере.

⁴¹ <https://www.telegraf.rs/zanimljivosti/svastara/3167495-na-ulicama-gradova-u-karantinu-nema-ljudi-samo-zivotinje-lutaju-jeleni-u-japanu-konji-u-italiji>; <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:854155-Ljudi-u-karantinu-zivotinje-na-ulicama-Korona-virus-porematio-zivot-u-gradovima-VIDEO>; <https://www.rts.rs/page/stories/sr/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%80%D1%83%D1%81/story/3138/koronavirus-u-svetu/3907294/zivotinje-italija-zagadjenost-korona.html>; <https://javniservis.net/mediji/mediji-iz-sveta-na-sh-jeziku/bbc/korona-virus-divlje-zivotinje-uzivaju-u-slobodi-u-utisanom-svetu/>; <https://www.alo.rs/razbibriga/venecija-zivotinje-delfini-veverice-milano-meduze-kanali-korona-virus-kovid-19-epidemija-pandemija/306757/vest>

⁴² <https://www.danas.rs/bbc-news-serbian/korona-virus-iskoriscavanje-prirode-izaziva-izbijanje-novih-bolesti/>; <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-51438917>; <https://www.rts.rs/page/magazine/ci/kulturno/story/3160/preporuka/3942220/film-planeta-ljudi-preporuka.html>; <https://ssr.org.rs/mitropolit-virus-je-osveta-prirode-a-covek-svoju-prirodu-ne-upotrebljava-kako-je-bog-blagoslovio/>; <https://www.blic.rs/vesti/svet/papa-ne-znam-da-li-je-pandemija-korona-virusa-osveta-prirode-ali-jeste-njen-odgovor/fb0ygsb>; <http://kontrapress.com/clanak.php?rub=Dru%C5%A1tvo&url=Moze-li-se-greska-prirode-vratiti-prirodi>;

Слика 2. Билборд испред биоскопа „Комбанк дворана“ у Београду.
Извор: аутори.

Закључак

Разматрајући употребу вируса САРС-КоВ2, односно болести ковид-19 као семантичке категорије индекса (по Личовој класификацији) у културној комуникацији форматираној у електронским медијима након проглашавања епидемије у Србији, показали смо како ова категорија функционише као метонимијска и метафоричка ознака опасности и стања у земљи, али и као инверзна ознака друштвених и културних вредности. При томе, вирус и болест ковид-19 користе се као синоними у јавном говору, практично, одакле смо их местимично и означавали заједничким колоквијалним изразом „корона“. У метонимијском смислу, дати израз иницијално конотира одговарајући микроорганизам, али се на основу те конотације врши концептуална деривација којом се целокупно наше друштвено и физичко окружење означава као (можда) контаминирано нечим што (можда)

јесте, а (можда) и није вирус. Ове збуњујуће и преоптерећујуће особине метонимијског знака, доводе – самим тиме што, како смо показали, подривају неке елементарне културне представе о спољној средини и властитом телу – до крупног притиска на когницију који, са своје стране, негативно утиче на препоручене режиме „одговорног“ понашања.

У суштини, одатле произилазе и метафоричке конотације вируса/болести: бивајући изразито „непопустљив“ и тиме изнедривши потенцијал да измени не само друштвени живот, већ и регуларну перцепцију стварности, микроорганизам се узима као симбол непријатеља, а од непријатеља се мора бранити – против њега се води рат. Такав непријатељ, чије се главне одлике огледају у брзом, а уједно нејасном и невидљивом ширењу,⁴³ проблематизује из угла културне когниције актуелну организацију друштва, и то из неколико разлога.

Појављује се као:

- 1) *трансгресија* – метонимијска употреба „короне“ укључује културну претпоставку да трансгресивни потенцијал штете по појединца и заједницу превазилази до сад познате оквира опасности – микроорганизам је у стању да лако прекорачи границе људског тела, али и материјалне културе (дискурси о задржавању вирусне активности на површинама);
- 2) *агресија* – метафоричка употреба наглашава фигуру непријатеља. Али то је „непријатељ“ чија „чудовишна биологија“ испољава највиши степен агресије. Поред тога што може да „искористи“ оне особе на којима друштво биолошки почива – децу и младе, „непријатељ“ ширењем „жаришта“ и „упала“ сеје страх од биолошког, али и опстанка друштвеног тела у целини, будући да слично појединцу, и заједници – њеним установама, производним односима, културним нормама итд. – опадају капацитети с порастом броја заражених;
- 3) *регресија* – инверзна употреба, напokon, указује на културну перцепцију „короне“ као чиниоца са изразито регресивним потенцијалом. Немоћ постиндустријске, високотехнолошке цивилизације са хуманистичким начелима, махом демократским системима и секуларним образовањем да се активно и ефикасно супротстави пандемији, отвара простор сумњи која, са своје стране, подстиче регресију на мање комплексне друштвене форме. Сумње у погледу утемељености доминантних концепата, од политичких (непопуларност „мера“), преко економских (отежано или онемогућено циркулисање капитала, људи, добара и услуга) до моралних (подривање ауторитета науке, а тиме и и рационалних норми и вредности на чијим темељима заједница почива), утиру, другим речима, плодно тле за јачање регресивних друштвених појава. Примери таквих појава у стању су да продубе постојеће расцепе и снажно поделе друштво: антимигрантски и антивакцинашки покрети, параноидни наративи о „тајној светској влади“;

⁴³ Докле год се не испољи у сопственој суштини – то јест док се неко не инфицира и не испољи симптоме болести.

епизоде уништавања објеката намењених 5Г комуникацији и сличне технофобно или радикално скептичне праксе⁴⁴ излажу друштво таласима регресивних трендова који могу имати далекосежне последице.

Све то упућује на чињеницу да, без обзира на то што су биолошка и медицинска истраживања кључна за разумевање понашања вируса САРС-КоВ2, за разумевање понашања људи, па самим тим и за успех примене биомедицинских резултата, неопходно је детаљно проучити начине на које становништво, као социокултурно форматирана заједница, доживљава феномен „короне“, као патоген и као индекс, то јест, као производ културне мисли о том патогену. Свако ко буде занемаривао ту чињеницу имаће проблема у квалитетном и оперативном бављењу санирања последица пандемије, у било којој области друштвеног живота, односно људског организовања.

Литература

- Antonijević, Dragana. 1991. *Značenje srpskih bajki*. Beograd: Etnografski institut SANU, posebna izdanja, knj. 33.
- Bandić, Dušan. 2004. *Narodna religija Srba u 100 pojmova*. Beograd: Nolit.
- Bauman, Zigmunt. 2010. *Fluidni strah*. Novi Sad: Mediterran publishing.
- Carroll, Noël. 1990. *The Philosophy of Horror, or Paradoxes of the Heart*. New York: Routledge.
- D’Andrade. Roy. 1995. *The Development of Cognitive Anthropology*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Daglas, Meri. 2001. *Čisto i opasno*. Beograd: XX vek.
- Dragić, Milorad. 1991. *Etnomedicina*. Beograd: Etnoantropološki problemi – monografije, knj. 16 (1).
- Dey Samrat K, Rahman Md. Mahbubur, Siddiqi Umme R., Howlader Arpita. 2020. “Analyzing the epidemiological outbreak of COVID-19: A visual exploratory data analysis approach”. *Journal of Medical Virology*. <https://doi.org/10.1002/jmv.25743>
- Gellner, Ernest. 2000. *Postmodernizam, razum i religija*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Đorđević, Tihomir R. 1953. *Veštica i vila u našem narodnom predanju*. Beograd: Srpska akademija nauka.
- Halpern, Džoel. 2006. *Srpsko selo. Društvene i kulturne promene u seoskoj zajednici 1952–1987*. Beograd: Srpski genealoški centar.
- Habermas, Jürgen. 1970. *Towards a Rational Society*. Boston: Beacon.
- Heider, Karl G. 1988. “The Rashomon Effect: When Ethnographers Disagree”. *American Anthropologist* 90: 73–81.

⁴⁴ У које је могуће убројати свесно поступање супротно здравственим препорукама стучњака, нпр.

- Kovač, Senka. 2014. „Novi državni praznici u Srbiji: kulturni identitet i politika“. U „*Etnos*“, *religija i identitet*, uredile Lidija Radulović i Ildiko Erdei, 81–91. Beograd: Filozofski fakultet, Odeljenje za etnologiju i antropologiju i Službeni glasnik.
- Kovačević, Ivan. 1985. *Semiologija rituala*. Beograd: Prosveta i XX vek.
- Kovačević, Ivan. 2001a. *Istorija srpske etnologije I. Prosvetiteljstvo*. Beograd: Srpski genealoški centar.
- Kovačević, Ivan. 2001b. *Semiologija mita i rituala II. Savremeno društvo*. Beograd: Srpski genealoški centar.
- Kulenović, Nina i Ana Banić-Grubišić. 2019. „’Čepaće se neki narodnjaci!’: nova čitanja turbo-folka.“ *Etnoantropološki problemi* 14 (1): 47–78.
- Ilić, Vladimira. 2014. „Empatija kao strategija premošćavanja jaza između političara i stanovništva Srbije“. *Etnoantropološki problemi* 9 (4): 955–976, <https://doi.org/10.21301/eap.v9i4.8>
- Jeremić Molnar, Dragana i Aleksandar Molnar. 2017. „Poreklo i smisao evharistije. Sociološki aspekt“. *Sociološki pregled* 51 (2): 276–299.
- Laclau, Ernesto. 2007. *Emancipation(s)*. London: Verso Books.
- Lič, Edmund. 1983. *Kultura i komunikacija. Logika povezivanja simbola. Uvod u primenu strukturalističke analize u socijalnoj antropologiji*. Beograd: Prosveta i XX vek.
- Petrović, Duško. 2011. „Analiza političkih aspekata studentske blokade Filozofskoga fakulteta u Zagrebu: metoda i strategija studentske blokade“ *Studia ethnologica Croatica* 23: 327–347.
- Piše, Marko i Mladen Stajić. 2016. „Provlačenje kroz ’rupu’: magijski obred zaštite zdravlja dece.“ *Antropologija* 16 (3): 83–107.
- Somily, Ali M. and Ahmed S. BaHammam. 2020. “Coronavirus Disease-19 (Severe Acute Respiratory Syndrome-Coronavirus-2) is not Just Simple Influenza: What have we Learned so Far?” *Journal of Nature and Science of Medicine* 20 (20): 1–4, 10.4103/JNSM.JNSM_22_20
- Vučinić, Vesna. 2013. *Metodologija terenskog istraživanja u antropologiji. Od normativnog do iskustvenog*. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta – Srpski genealoški centar.
- Zhou, Min. 2020. “Co-infection of SARS-CoV-2 and HIV in a patient in Wuhan city, China”. *Journal of Medical Virology*. <https://DOI: 10.1002/jmv.25732>
- Žikić, Bojan. 2002. *Antropologija gesta II. Savremeno društvo*. Beograd. Filozofski fakultet i Srpski genealoški centar.

Marko Pišev

Institute of Ethnology and Anthropology
Faculty of Philosophy, Belgrade

Bojan Žikić

Department of Ethnology and Anthropology
Faculty of Philosophy, Belgrade

Mladen Stajić

Institute of Ethnology and Anthropology
Faculty of Philosophy, Belgrade

***Index “Corona”: symbolic employment of COVID-19
in the public discourse in Serbia***

In this paper we analyze the different ways in which COVID-19 is used as a carrier of cultural communication, whereupon it appears as a signifier of other socio-cultural phenomena and as a conveyer of messages of such communication. Accordingly, this paper will not observe health plan of COVID-19, nor the accompanying sociological phenomena of the epidemic in the strict sense of the word, but will focus instead on the cultural dimension of the infection. As a cultural phenomenon, the process of the planetary spread of COVID-19 infection – and hence the virus itself – can be viewed as an ambiguous symbol through which the collective experience of reality is constructed and communicated, perceived and interpreted. By relying on the decades-long tradition of Serbian ethnology and anthropology in the modified application of structural-semantic analysis, we define the use of COVID-19 as a symbolic means of cultural communication, here seen as indexical. This means that the said communication is organized on the principle that “A indicates B”, where the signifying A refers to the metaphorical and metonymic use of the disease, and B refers to various social phenomena related to it. As a metonymy, the considered phenomenon can be seen in the light of the classical binary division of purity and danger, whereupon the virus, in the cultural sense, divides the whole social reality into pure (still unpolluted) and impure aspects, one corresponding to the “normal” condition of things, and the other indicating a sense of explicit danger – not only from infection, but from the collapse of the social system and the disintegration of public health and community as well. As a metaphor, we observe the virus in relation to the official political instrumentalization of the discourse of warfare, which – depending on who employs it, and why – generates different notions on the “invisible enemy”, war victims (deceased as a consequence of infection) and “(super) heroes” (primarily, health workers, but also state officials and other public figures). COVID-19 is, however, peculiar because it can also play the role of an inverse sign, by which common cultural concepts and representations are perverted, destabilizing the shared sense of “real” and “normal”.

Key words: semiology, “corona”, pandemic, index, metonymy, metaphor, inversion

Index « coronavirus » : emploi symbolique du COVID-19 dans le discours public en Serbie

Ce travail traite des différents modes d’emploi du COVID-19 en tant que porteur de la communication culturelle où il apparaît comme signifiant des autres phénomènes socio-culturels et comme pivot du message d’une telle communication. Pour cette raison, ce travail ne sera concentré ni sur le plan sanitaire du COVID-19 ni sur les phénomènes sociologiques liés à l’épidémie *stricto sensu*, mais il sera orienté vers la dimension culturelle de l’infection. Comme phénomène culturel, le processus de propagation planétaire de l’infection par COVID-19 – et donc le virus lui-même – peut être observé comme symbole ambigu grâce auquel l’expérience collective de la réalité est construite et communiquée, soit perçue et interprétée. En s’appuyant sur la tradition d’ethnologie et d’anthropologie serbes de plusieurs décennies dans l’application modifiée de l’analyse sémantico-structurale, l’emploi du COVID-19 en tant que moyen symbolique de la communication culturelle est défini comme indexical. En d’autres termes, la communication est organisée selon le principe « A désigne B » où A signifiant se rapporte à l’emploi métaphorique et métonymique de la maladie en question et B aux phénomènes sociaux différents. Le phénomène observé peut être perçu comme métonymie dans la lumière de la division binaire classique en pur et dangereux où le virus, dans le sens culturel, divise la réalité sociale entière en pure – pas encore contaminée – et impure, correspondant au danger explicite (non seulement de l’infection, mais aussi de l’effondrement du système social et de la désintégration de la santé publique, de la communauté humaine et de la vie). Le virus est considéré comme métaphore par rapport au discours politique officiel qui, depuis la proclamation de l’épidémie et de l’état d’urgence, utilise le discours de la guerre, car l’État commence la lutte contre « l’ennemi invisible » ayant ses victimes (décédées des séquelles de l’infection) et ses « (super-)héros » (en premier lieu les professionnels de santé, mais aussi des fonctionnaires de l’État et d’autres personnalités publiques). Or, COVID-19 est spécifique par la possibilité d’interpréter le rôle du signe inverse grâce auquel les concepts et les représentations sociaux communs sont pervertis, déstabilisant le sens partagé du « réel » et du « normal ».

Mots-clés : sémiologie, « coronavirus », pandémie, index, métonymie, métaphore, inversion

Primljeno / Received: 14. 7. 2020.

Prihvaćeno / Accepted for publication: 3. 8. 2020.